

УДК 371.321:801.8

О. А. Кучерук,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ІНТЕГРАЦІЯ КОМП'ЮТЕРНИХ МЕТОДІВ У ТРАДИЦІЙНУ СИСТЕМУ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається проблема використання методів комп'ютерного навчання з метою формування мовної особистості учнів, що є пріоритетним напрямом мовної освіти в загальноосвітній школі. Висвітлюються питання модернізації процесу організації самостійної роботи з української мови.

У будь-якому навчанні має місце автонавчання, тому в контексті шкільного курсу української мови важливим компонентом навчально-пізнавальної діяльності учнів є самостійна робота над мовою і мовленням як необхідний чинник реалізації особистісно орієнтованої освіти у вигляді різних організаційних форм з домінуванням індивідуальної.

Закономірно, пізнавати мовну картину світу можна в навчальній співдіяльності, а відкрити її для себе – лише самостійно. Тому освітній результат значною мірою залежить від самостійності учнів. Актуальність останньої посилюється тим, що, як зазначає О. Новиков, у перспективі, очевидно, навчальний процес буде зміщуватися в бік самостійної роботи учнів, самонавчання, усе більше навчальні функції передаватимуться комп'ютерам, Інтернету [1: 40].

Окремі лінгводидактичні аспекти використання інформаційно-комп'ютерних технологій у навчанні української мови розроблено в працях С. Карамана, Л. Скуратівського, Г. Шелехової та ін. Не зважаючи на теоретико-практичні досягнення в розв'язанні порушеної проблеми, залишається недостатньо розкритим питання організації самостійної роботи учнів з української мови за допомогою комп'ютерних методів навчання.

Мета статті – з'ясувати роль і лінгводидактичні можливості використання комп'ютерних методів у процесі самостійної роботи учнів з української мови; визначити найбільш ефективні способи комп'ютерного навчання мови.

Методи комп'ютерного навчання – це способи дидактичного впливу за допомогою комп'ютерної техніки, які застосовуються, насамперед, для швидкого одержання, перетворення, передачі інформації. Вони виконують широкий спектр функцій (когнітивну, комунікативну, мотиваційну, навчальну, розвивальну, виховну, контрольну) і завдяки технологічній специфіці дають змогу інтенсифікувати навчально-виховний процес.

За В. Биковим, на основі методів і засобів інформаційно-комп'ютерних технологій забезпечуються як комунікації для асинхронної (оф-лайн) взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу (передавання знаково-символьних, текстових і графічних повідомлень: електронна пошта, www-дошка, списки розсилання), так і комунікації для їх синхронної взаємодії (чат комунікації та комунікації в реальному часі для передавання динамічних навчальних інформаційних матеріалів – інтерактивне аудіо-відео, www-пошук засобами Інтернет) [2: 105].

У шкільній практиці мовної освіти найбільшого поширення набули такі методи комп'ютерного навчання: комп'ютерна гра, комп'ютерне моделювання, розроблення "учнівського портфоліо" в електронному варіанті, комп'ютерні учнівські презентації, комп'ютерні тести тощо. Завдяки впровадженню їх у методичну систему мовної освіти утворюється інтегроване навчально-технологічне комп'ютерно орієнтоване середовище, здатне забезпечити актуальний рівень організації мовно-мовленнєво-комунікативної підготовки школярів.

Під час модернізації процесу самостійної роботи важливими для учнів є не лише інформаційні відомості, а й часткові знання про методи навчально-пізнавальної діяльності та технології, засновані на використанні комп'ютерів.

Потрібно врахувати думку С. Гончаренка: "до останнього часу в методиках головна увага приділялась розробці методів передачі знань учителем. Недостатньо досліджувалися методи самостійного оволодіння знаннями учнями на основі спостережень, дослідів і праці, методи навчання учнів раціональних прийомів навчальної діяльності, розумових операцій і навчання застосовувати знання, користуватися комп'ютером" [3: 497].

До дидактичного поняття самостійної роботи вчені підходять по-різному. А. Смолкін розглядає самостійну роботу як метод навчання, при якому пізнавальна діяльність учня відбувається в повній відповідності з його індивідуальними особливостями, рівнем освіти, досвіду та ін. [4: 157].

З позицій суб'єкта діяльності І. Зимня визначає самостійну роботу як діяльність, цілеспрямовану, внутрішньо мотивовану, структуровану самим суб'єктом у сукупності виконуваних дій та кориговану ним щодо процесу й результату. У зв'язку з ідеями автодидактики психо-педагог констатує несформованість в учнів психологічної готовності до самостійної роботи, незнання загальних правил її самоорганізації, невміння реалізовувати відповідні дії. Цілеспрямоване навчання самостійної роботи, особливо учнів середніх і старших класів – велика педагогічна проблема. Воно включає формування прийомів моделювання самої навчальної діяльності, оволодіння прийомами поглибленого та водночас швидкого читання, складання планів різноманітних дій, конспектування, постановки й розв'язування навчально-практичних задач; усвідомлення й послідовне відпрацювання учнем раціональних прийомів роботи з навчальним матеріалом [5: 335-337].

У світлі лінгвометодичної інтерпретації педагогічних ідей самостійну роботу з української мови можна розглядати за такими параметрами організації навчальної діяльності школярів:

- як види індивідуальної, парної, групової, колективної діяльності учнів на уроках, позакласних заняттях, вдома – виконання мовно-мовленнєвих, комунікативних завдань без прямої, безпосередньої участі вчителя; при цьому самостійна робота дає змогу учневі самому дійти до нових ідей, думок шляхом розв'язання проблемних для нього освітніх ситуацій, виражених у навчальних завданнях;

- в якості методу навчання наслідувального, репродуктивного чи творчого характеру (специфіка методу самостійної роботи дозволяє розглядати його як комплексний спосіб навчання, що може поєднувати роботу з вивчення теоретичного матеріалу підручника, метод спостереження над мовними явищами, виконання вправ та ін.);

- як вищу форму навчальної діяльності за критеріями здатності до цілепокладання, самоосвіти та саморегуляції (зокрема, йдеться про навчально-наукову діяльність у царині мовознавства, якою на практиці займаються філологічно обдаровані учні).

Метою організації самостійної роботи в шкільному курсі української мови є не лише формування мовних, мовленнєвих і комунікативних умінь учнів, готовності до живого спілкування, а й національно-мовної свідомості, розширення їхнього світогляду, навичок самоконтролю, розвиток творчих здібностей, духовно-культурного досвіду, морально-естетичних смаків тощо.

Методи самостійної діяльності з української мови важливо спрямувати на реалізацію таких завдань:

- оволодіння теоретичними знаннями з мови і знаннями, адекватними мовленнєвій діяльності;
- формування й розвиток здатності планувати навчально-предметні дії (визначати мету, цілі власної навчально-пізнавальної діяльності, вибирати стратегію і тактику їх послідовної реалізації з урахуванням своїх внутрішніх резервів); прогнозувати можливі зміни проблемної ситуації;

- задоволення екзистенційних потреб учнів (вільного вибору своїх дій) – розвиток навичок самоорганізації, самовизначення, самореалізації, самоконтролю, персональної відповідальності, рефлексії мовленнєво-мислительної діяльності;

- вироблення вмінь проводити спостереження над мовою, використовувати різні способи описування й аналізу мовних явищ – алгоритмічний, інтуїтивно-асоціативний, образний тощо;

- набуття вмінь користуватися словниками, мовними довідниками (на паперових носіях чи в електронному варіанті);

- оволодіння механізмами включатися в різні ситуації комунікативної діяльності;

- вироблення вмінь оцінювати власну навчальну діяльність та її результати, формулювати висновки й узагальнення на основі встановлення причиново-наслідкових зв'язків, з урахуванням результатів самостійної роботи та ін.

Успіх самостійної активності залежить від зацікавленості учнів у самостійному розв'язанні теоретичних і практичних проблем, від розуміння цілей, змісту й цінності навчальних дій. Самостійна діяльність школяра має включати як дії, мотивовані власною ініціативою, так і дії, ініційовані вчителем. При цьому важливо встановити раціональне співвідношення репродуктивного, частково-пошукового і творчого видів діяльності, що, у свою чергу, визначають відповідні рівні навчально-пізнавальної самостійності учнів.

У межах мовної освіти, аби підтримувати увагу, стимулювати позитивну внутрішню мотивацію, вчити мислити, аналізувати, виробляти культуру читання, аудіювання, продукування мовлення та ін., варто практикувати різні види самостійної роботи учнів:

- за метою: самостійна діяльність, спрямована на одержання нової інформації, на пошук і здобування навчально-предметних знань, умінь під час підготовки до уроків, позакласних занять та в ході їх проведення; самостійна робота з вивчення структури завдань і навчання самостійному створенню завдань, вивчення способів (методів) виконання завдань, удосконалення й застосування знань та вмінь; самостійна робота контрольної-оцінного характеру (підготовка до контрольної роботи, екзамену);

- за характером діяльності учнів: рецептивна, наслідувальна, репродуктивна, частково-пошукова, дослідницька;

- за формою організації: колективна, групова, парна, індивідуальна;

– за способом діяльності: робота з інформаційними джерелами – словниками, довідниками, підручником, науково-популярною літературою, Інтернет-ресурсами; робота з дидактичним текстом, робота над помилками, редагування тексту; виконання вправ, складання вправ, плану, тез, тематичних виписок, таблиць, схем, опорних конспектів; розроблення проєктів, учнівських презентацій, доповідей, повідомлень, укладання словників, портфоліо; відгадування загадок, ребусів, кросвордів; виготовлення газет, виставок, розроблення веб-сайтів; рецензування, написання рефератів, дослідницьких робіт, творів, заміток; захист проєктних робіт.

Особливості шкільного курсу української мови зумовлюють використання методів самостійної роботи учнів за такими специфічними змістовими напрямками: когнітивним (навчально-пізнавальним); операційним; мовленнєвим; комунікативним. З огляду на це окрему увагу потрібно звернути на багатоманіття методів навчання, які можна застосовувати в організації самостійної роботи з мови: когнітивні; алгоритмічні – алгоритмічний метод розв'язування правописних задач, алгоритмічний метод аналізу граматичних одиниць, алгоритмічний метод побудови тексту; креативні; комунікативні – метод комунікативно-ситуативних вправ, кейс-метод та ін.; інтерактивні – "розумовий штурм", метод письмової дискусії, метод щоденника подвійних нотаток і т. ін. Модернізація процесу мовної підготовки учнів з української мови передбачає інтеграцію методів віртуальної освіти в традиційну практику навчання мови, що дає змогу посилити ефективність методичної системи. Завдяки такій інтеграції підвищується технологічний рівень організації мовної освіти.

У ключі сказаного активізувати самостійну діяльність школярів з мови можна шляхом використання методів комп'ютерного навчання, що дає змогу інтенсифікувати навчально-виховний процес, оскільки стимулює внутрішню мотивацію учіння, економить час для подачі завдань, контролю за їх виконанням, оперативного опрацювання результатів, до того ж пропонує учням "допомогу" у вигляді підказок, відповідей з поясненням (без пояснень), діалогічну підтримку виконання завдань.

Так, метод комп'ютерної гри ґрунтується на використанні спеціальних навчально-комп'ютерних програм, за допомогою яких віртуально проєктується ігрова ситуація мовного чи комунікативного спрямування. Цей метод дозволяє учням самостійно аналізувати навчально-ігрову ситуацію, змінювати її, приймати адекватні ситуації рішення – у результаті пробуджується внутрішня мотивація навчання, забезпечується емоційно-естетичне ставлення до предмета й діяльності, розвивається системне мислення, ініціатива, самостійність, виробляються навчально-пізнавальні чи комунікативні вміння. Метод написання комп'ютерних диктантів дає змогу індивідуалізувати процес розвитку правописних умінь. Метод комп'ютерного моделювання в контексті самостійної роботи з мови передбачає роботу з готовими моделями мовних об'єктів (дослідження їх, доповнення) або створення учнями власних моделей мовознавчих понять, мовленнєвих продуктів тощо. Цей метод забезпечує широкі можливості для поєднання наочно-образної і знакової презентації навчально-предметної інформації, що викликає в дітей непідробний інтерес до мови як освітнього предмета та до процесу навчання. Метод групових телекомунікаційних проєктів, що, поза іншим, привчає школярів ефективно використовувати нові технології в освітньому дискурсі, розвиває самостійну творчу думку. Метод розроблення "учнівського портфоліо" в електронному варіанті з мультимедійною презентацією його вмісту (тематичних виписок, власних творів, індивідуальних навчальних досягнень та ін.) розвиває системне мислення, рефлексивні здібності. Електронні портфоліо мають переваги в тому, що значна за обсягом інформація займає мало місця завдяки електронним носіям та може бути ефектно представлена.

Навчальна діяльність учнів у системі мовної підготовки мотивовано матиме самостійний характер, якщо буде відповідати рівню особистісних навчальних досягнень з мови та викликатиме непідробний інтерес. Підтримати цікавість до пізнавальної самостійності вчитель може шляхом консультування школярів стосовно питань, пов'язаних із самоосвітою і, звичайно, за допомогою комп'ютерно орієнтованих технологій.

Належна організація самостійної роботи потребує пакета завдань – індивідуальних, диференційованих – переважно пошукового, творчого характеру – з чіткими вказівками, оскільки має бути відсутнім безпосередній контакт з учителем. Відповідні завдання створюють широкий навчальний простір, з одного боку, для самостійної роботи на уроці, а з іншого – для самоосвіти як вищої форми навчальної діяльності, виконання якої передбачає вільний вибір школярем часу й місця.

Важливе значення в організації самостійної роботи має контроль і самоконтроль за її виконанням.

Розвиток інформаційно-комп'ютерних технологій відкриває можливості для виходу методу тестування в системі контролю на новий якісний рівень застосування й дозволяє забезпечити оперативний зворотний зв'язок, посилити індивідуальний, диференційований підхід до перевірки навчальних досягнень учнів з різним рівнем мовної підготовки, інтенсифікувати процес контролю, підвищити навчальну мотивацію школярів, знизити їхнє психічне напруження. Електронний тестовий контроль допомагає уникнути одноманітності в освітній діяльності. Серед недоліків виділимо те, що цей комп'ютерний метод обмежує живе спілкування між суб'єктами навчального процесу, міжособистісний розвиток учнів, за умови тривалого використання завдає певної шкоди здоров'ю дітей.

Загалом використання методів комп'ютерного навчання дозволяє осучаснити освітній процес, підвищити його продуктивність, забезпечити індивідуалізацію, диференціацію в досягненні навчальних цілей, інтерактивну взаємодію учнів в електронних мережах під час виконання навчальних проєктів та ін.

Підсумовуючи, зазначимо, що системний підхід до застосування усталених і новітніх методів самостійної навчальної діяльності дає змогу виробляти мовно-мовленнєві знання, уміння здобувати інформацію, інтерпретувати, переробляти, інтеріоризувати або створювати мовленнєві продукти в процесі виконання навчальних завдань; опановувати різноманітні способи діяльності та комплекс соціально значущих цінностей. За таких умов учень стає активним суб'єктом навчальної діяльності, що дозволяє оволодівати механізмами самоорганізації, самопізнання, самовдосконалення, переходити до самоконтролю й самооцінки, шліфувати вміння вчитися, набувати креативного досвіду. При цьому перехід від залежного стилю навчання до автономного не лише підвищує навчально-предметну компетентність, а й сприяє індивідуальному збагаченню школярів – навчання набуває особистісного смислу для учнів.

Таким чином, використання комп'ютерних методів з метою мовно-мовленнєво-комунікативної підготовки учнів дає змогу забезпечити сучасний рівень функціонування навчальних технологій.

Проведене нами теоретико-практичне дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання: інтерактивна взаємодія учасників навчального процесу, який забезпечується комп'ютерними технологіями; розроблення й обґрунтування технологічних моделей функціонування методів комп'ютерного навчання мови; підготовка (перепідготовка) вчителів-словесників до роботи в системі інформаційно-комп'ютерних технологій формування мовної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Новиков А. М. Развитие дидактической базы : методы и средства / Александр Михайлович Новиков // Школьные технологии. – 2007. – № 5. – С. 40–50.
2. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : [монографія] / Валерій Юхимович Биков. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.
3. Гончаренко С. У. Методика навчального предмета / С. У. Гончаренко // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; [головний ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 494–497.
4. Смолкин А. М. Методы активного обучения : [научно-методическое пособие]. – М. : Высш. школа, 1991. – 176 с.
5. Зимняя И. А. Педагогическая психология : [учеб. пособие] / Ирина Алексеевна Зимняя. – Ростов н/Д. : Феникс, 1997. – 480 с.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2011 р.

Кучерук О. А. Интеграция компьютерных методов в традиционную систему организации самостоятельной работы учащихся по украинскому языку.

В статье рассматривается проблема использования методов компьютерного обучения с целью формирования языковой личности учеников, что является приоритетным направлением языкового образования в общеобразовательной школе. Освещаются вопросы модернизации процесса организации самостоятельной работы по украинскому языку.

Kucheruk O. A. Integration of Computer Methods in the Traditional System of Pupils' Independent Work Organization in the Ukrainian Language.

The article covers the problem of using computer training methods for the formation of pupils' linguistic identity that is a priority area of language education at school. The questions of the modernization process in the independent work organization in the Ukrainian language are highlighted.